

Sicer pa, ne dobe ne narodi niso uravnovešene. Zanimivo bi bilo poglavje o napadih blaznosti v zgodovini. Videli bi, da ni bilo prizanešeno niti grški Ateni, ki se je nanjo obrnil Renan s svojo molitvijo.

Po drugi strani pa je bistvo krize v tem, da ni trajna. Družba ne bo morda vedno tako zahtevna, kakor je danes. Vsaj teoretično to ni izključeno. Važno je, da se tudi v bodoči družbi ohrani nekaj kemičnih sledov kritičnega duha, brez katerih je Leviatan le še slepa pošast. V tej novi družbi je potreben čut za mero in vsi njegovi prijazni spremljevalci: čut za ironijo, zavest, da grešite zoper duha, če ste si preresni, umetnost, kako uravnovesiti skrajnosti, božanska skromnost in metafizični skepticizem, ki se tako sijajno družijo z umetnostjo dejanja.

Predvsem je važno, bi rekel Stendhal, da se ne pustite varavati. Zdravo je, dasi ne vedno prijetno.

Jean Lacroix.

Iz naših revij

Mimonačelnost. „Triglavanski listi“ — organ stare garde — prinašajo v zadnji (četrti) številki lanskega letnika v poročilu o skupnem sestanku akademskih starešin Jadrana in Triglava v Mariboru med drugim tudi tele vrstice: „Dr. Dolar nakaže nasprotje med aktivnima akademskima društvoma Jadranom in Triglavom, ki pa so nemara bolj taktičnega kot bistvene značaja. Skupni okvir resnične naprednosti nas veže tako tesno, da prenesemo tudi kakšne razlike. Te obstoje morda v treh točkah, v pojmovanju jugoslovenstva, marksizma in verstva. Nam vsem je jugoslovenstvo neizgubljiva vrednota, lahko pa je komu tak končni cilj, da stremi k njemu ne-kako „skozi“ slovenstvo, drug pa bolj „mimo“ slovenstva. Kar se tiče marksizma: težko da je še kdo zaverovan v preživele oblike individualističnega sistema, kakor je nedvomno, da je socializem, posebno Marksov pokazal v mnogočem prikupno (!) splošno smer; razlike pa so zopet možne, ali se kdo tudi formalno zapiše doktrini v vseh njenih podrobnostih, ali pa upoštevajoč prirodno neenakost ljudi hodi raje po razvojni poti do pravičnega ravno-vesja in sožitja v človeški družbi. Verski problem trenutno ni tako pereč kakor v polpretekli dobi, kakor da se religija umika iz javnosti bolj v notranjost, vendar so lahko tudi tu individualne in gradualne razlike.“

Če zaupamo temu poročilu, dr. Dolar v svoji „sintezi“ sicer ni povedal, kakšna je tista, „neizgubljiva vrednota“, ki je lahko komu tak končni cilj, da stremi k njemu, v zlic temu pa je pravilno opozoril na tisti globoki razkol, ki sega danes v vrste tako imenovane liberalne akademske mladine. Ta razkol je viden posebno v onem delu res progresivne in sodobne mladine, ki pojmuje slovenstvo in posameznikov odnos do današnje družbe precej drugače kakor pa ga pojmuje oficijalna slovenska politika. Ta mladina si s krčevitim naporom prizadeva, da bi vrgla s sebe klavrno dediščino svojih očetov, tako imenovanih naprednjakov, katerih „naprednjaštvo“, je temeljilo nekoč predvsem v „farški gonji“, danes pa temelji bolj v pravkar odkritem „mimoslovenstvu“, pa tudi v praktičnem „mimomarksizmu“. Naravnost genljivo pa je, kako se trudijo starejši praktični delavci ta nepremostljivi in nujni razkol, ki je globlji in usodnejši za bodočnost, kakor pa se sanja njih šolski modrosti, zakriti s plaščem nekega rodoljubnega in nepristnega slogaštva. Biti Slovenec ali ne, biti marksist ali ne, je tem starej-

šim delavcem „bolj taktičnega značaja“. Saj jih veže „skupni okvir resnične naprednosti“.

Pa kakšna je ta slovenska „resnična naprednost“? Taka, kakor že od pamtiveka! Meglena, nejasna, nenačelna, tavajoča. V tem „okviru“, ki pa je tako širok in ohlapen, da ga že skoraj ni, si lahko Slovenec ali pa Mimoslovenec, lahko marksist ali kapitalist, lahko vernik ali pa ateist, skratka: lahko si krop ali voda. Najlažje pa si — in teh je večina zlasti med starejšimi praktičnimi delavci — ne to ne ono: ne voda ne krop. A taki bodo izpljunjeni, pravi Pismo.

Zategadelj je čisto prirodno, da današnja aktivistična mladina obrača takemu zmedenemu tavanju z vso resolutnostjo hrbet in si sama grebe pot skozi trhlo ščavje današnje „resnične naprednosti“.

A.

Ljubljanski Zvon. Revija postaja pod novim urednikom A. Ocvirkom agresivna in obetajoča. V vabilu na naročbo in v uvodniku v novi letnik je novi urednik nakopičil toliko obljub, da mu jih bo težko izpolniti. Toda nakopičil ni samo obetov, marveč tudi dokaj prikritih izpadov na „Sodobnost“ in njene sotrudnike, večinoma v nedoločnih splošnih trditvah in pa v duhu raznih modnih gesel. Kadar postane trohico določnejši in bolj osebno ideološki, se pomenimo tudi o tem. Za zdaj nas predvsem zanimajo njegovi obeti. In to niti ne vsi. Več, če izpolni vsaj enega izmed njih, ki nam je trenutno posebno pri srcu, nam tudi njegovi izpadi ne bodo več važni. Njegovo vabilo na naročbo namreč pravi, da „bo Ljubljanski Zvon zavračal vsako slepomišljenje z najsvetejšimi narodnimi vrednotami“. Da bi hotel biti urednik Ocvirk mož-beseda vsaj v tej edini stvari! Kajti zaupno mu izdajamo skrivnost, da so pri nas ljudje, kakršne je pri tistih besedah tajnovidno slutil, ljudje, ki slepomišijo z narodnimi vrednotami, tudi z najsvetejšimi, in sicer slepomišijo nepopisno brezvestno in umazano. Nič lažjega, kakor najti jih, jih razkrinkati in jim povedati, kar jim gre. Če urednik Ocvirk to stori, mu bo marsikaj pozabljeno in odpuščeno med nami in pred zgodovino.

*

Bolj določen kakor urednik in kakor Oton Župančič, ki „se prevrača“ z nekim modrijanom (lahko Župančiču, kaj se mu more — z bilko pipe-temu — pripetiti!) — torej bolj določen kakor urednik in srditi pesnik je v svojem „Pogovoru s kritikom-etikom“ (to se pravi s podpisanim) Juš Kozak, ki je ta spis objavil pod širšim naslovom „Maske“. Maske so predpustne stvari, tudi snemanje mask sebi ali drugim, kar se imenuje tudi razkrinkavanje, je često predpustna zadeva. Predpustno početje je v bistvu tudi Kozakov „Pogovor“. Naj bo torej nekoliko predpusten še odgovor, vendar turobno predpusten, kakor je turobno in nevšečno v javnih sporih, ki naj bi bili idejni, vse osebno.

Juš Kozak ima kot pisatelj v nekem delu javnosti dovolj sreče. Ko je pred leti napisal svoj roman „Šentpeter“, se spominjam, da ga je „Jutro“ pod vplivom znanega literarnega zgodovinarja — vsaj pred izidom — primerjalo z romani Dostojevskega. In zdaj opisuje isti list, oziroma njegov kulturni referent Borko njegov „Pogovor“ ne morda kratkomalo kot dialog, marveč izrecno kot „nekak moderniziran platonovski dialog“. Oznaka se mi je zdela takoj zopet nekam predpustna in pretirana, seveda ne, ker bi bil dvomil o Kozaku, marveč zato, ker je dobršen del tega teksta sestavljen iz mojilih citatov. Toda navzlic temu dejstvu in iz njega izvirajočemu dvomu sem Ko-

zakov spis pregledal in ga, kakor vedno, vzporedil z velikimi vzori, v tem primeru z antičnimi. No, tega početja rajši ne bom opisoval podrobno; preburkasto je, da bi moglo biti zanimivo — predpustni posel. Ostal bom samo pri poglavitnem.

Od vseh velikih platonskih odlik, moram reči, sem jih pri Jušu Kozaku na žalost našel malo; na žalost pravim zaradi tega, ker bi bil človek vendarle rad ovekovečen v duhovitem in pomembnem spisu, pa čeprav v negativni luči. Platon je s svojo ogromno osredotočenostjo na eno samo misel in jasnostjo in ideološko strastjo vsak nič spremenil v kristal in je znal s svojim Sokratom iz vsakega blebetača iztisniti misel, ki meji na razodetje. Pri tem je še vsakega Sokratovega sobesednika dovršeno umetniško karakteriziral, in sicer ravno tako ostro veličine, kakor sta na primer Protagora ali Gorgija, kakor take neogljenе meščanke, kakršni so Lahes, Menon ali Ion. Gnala ga je svetla idejna strast. Juš Kozak si je izvolil za predmet neogljenega meščančka, kar spričo Platona še ni opravičilo za to, da je naredil iz njega — nič. Nič bodisi idejno, bodisi kako drugače. Očitno zaradi tega, ker ga je gnalo nekaj drugega kakor Platona. Razen če me nalašč ni hotel ovekovečiti. Hotel je ovreči deset stvari hkratu, zaradi česar kopiči razodetja, izmed katerih v tej gneči intuitivnih prebliskov nobeno ne more do prave dognanosti. Kopičijo pa se mu ideje zaradi tega, ker ga žene neugnana in nepočakana strastnost, žal ne ideološka, marveč čisto drugačna. Ista strastnost daje značaj tudi njegovi ironiji, ki je v primeri s Platonovo težka in mračna in ki bi si jo estet in morda celo avtor želela hladno in superiorno. Kozak le s težavo brzda motorično strast tega spisa. Uhaja mu iz rok v takih besedih kakor da sem „z nemajhnim darom oholega razuma“ razglabljal o tem in onem, v podtikanju, ki se nekajkrat pojavi v „Pogovoru“, in razodeva svojo pravo naravo prav gotovo s čudovitim spominom za vse nedostatke, ki sem jih kot kritik kdaj očital pisatelju Jušu Kozaku, in za vsako, po njegovem mnenju, nezasluzeno hvalo, ki sem jo kdaj o kom izrekel.

Očitno je torej, da je Kozakov impulz nekoliko različen od Platonove čiste gorečnosti za resnico, zlasti če opaziš, kako ga dela včasih kratkomalo slepega in neobčutljivega za take neskladnosti, kakršno je na primer tisto njegovo primerjanje slovenske ljudske psihike, ki sem jo jaz razlagal z Martinom Krpanom, — belo oblečenim deklicam, ki se vračajo od prvega obhajila. Krpan in bele deklice — pač baročna, da ne rečem zopet predpustna vzporeditev.

In vendar, kakorkoli naj tudi ugovarjam zoper Kozakov centralni strastni nagib, ker me kajpada osebno zadeva, dejstvo je, da ga naposled v imenu kritiške stvarnosti moram le opravičiti. Kolikor sem namreč doslej pisal in premišljal o Kozakovih spisih, se spominjam, da sem imel vedno, razen morda pri „Celici“ občutek, ki sem ga v tej ali oni kritiki gotovo tudi poudaril, namreč občutek, da mi v njegovih spisih ni jasen ravno centralni vzgon, osrednji živec vsega, življenjsko čuvstvo, ali kako bi imenoval to stvar, iz katere nastajajo umetniška dela. „Pogovor“ ta centralni vzgon ima, nič zato, če je to slepa, težka, mračna, malo stvarna strast in nič zato če niti ni prav odkrita, marveč se naivno skriva za take izjave kakor: „osebne lastnosti me ne mikajo; za idejnost mi gre,“ dasi skoraj sleherni stavek priča o nasprotnem in dasi o nasprotnem še posebno jasno priča avtorjeva ideološka zadovoljnost z manjšim od malega; — nič zato, osrednji živec „Pogovor“ ima.

Ona Kozakova ideološka nezahtevanost pa bi utegnila biti tudi ne prav srečno posnemanje velikega grškega vzornika, ki v svojih dialogih često svoje, oziroma Sokratove resnice ne izreka do kraja, marveč pušča v svoji subtilni previdnosti marsikako vprašanje odprto. Morda Juš Kozak iz kakega podobnega razloga noče ne svojih ne tujih misli misliti do kraja.

◀ Vse te neplatonске lastnosti meni posvečenega spisa so mi vzbujale samo turoben nasmeh, o čemer priča vse doslej govorjeno, in še nekako tako zadrego, kakor sem jo pred nedavnim doživel v operi, ko sem pri znameniti „Stoji, stoji Ljubljanca“ na odru gledal svojo senco, ki se je pijana pretrepala v pijani literatski družbi. Resnično turobne perspektive za nesmrtnost, bodisi Kozakovo, bodisi Pirnatovo, bodisi mojo. Iz te turobe pa me je v „Pogovoru“ predramilo v neko bolj objestno razpoloženje samo tisto mesto, tisti očitek, ki mi govori takole: „Verujem, da se je v takih dneh (kakor so sedanji) lažje razpeti iz večnosti v večnost, kakor pa sodoživljati in se viti v krčih porajajočega se sveta.“ Res je, priznam Jušu Kozaku, da je prvo vsaj v nekem čisto življenjskem smislu lažje kakor drugo, zato pa mi bo Juš Kozak gotovo priznal, da je iz vseh možnosti brez dvoma najlažje: živeti v veri, da sodoživljaš s svetom in da se na vso moč viješ v krčih porajajočega se sveta, pri tem pa se niti trohico ne razpenjati iz večnosti v večnost, temveč v svoji krčeviti spojenosti s porajajočim se svetom sodelovati in biti celo nekak literarni priganjač v službi narodnostno in socialno najreakcionarnejših elementov v Sloveniji in se — viti, viti... Tako početje je v najboljšem primeru, se pravi, v nedolžni zaslepljenosti, zelo predpusno in pa, čeprav je skorajda čisto neplatonsko, vendarle v nekem smislu — klasično. Josip Vidmar.

Kritika

Janez Ev. Krek. Izbrani spisi. IV. zvezek. Prvikrat v državnem zboru (1879—1900). Uredil Ivan Dolenc. Izdala in založila Družba sv. Mohorja v Celju 1933. 230 strani.

Če hočemo pravilno oceniti delo, ki ga opravlja urednik Krekovih izbranih spisov, moramo razgledati težkoče in ovire, ki mu jih je premagati. Misliti moramo na to, da leži pred nami prva izdaja spisov slovenskega politika. Zbranega ali izbranega dela slovenskega politika še nismo imeli, saj niti nimamo „slovenske politične čitanke“, ki naj bi obsegala naše politične programe in izbor političnega gradiva, ki je pomembno za zgodovinarje in za vsakogar, ki ga zanima življenje in usoda našega naroda. Tudi zbranim spisom Jurčiča in Tavčarja še manjkata zaključna zvezka z njunimi važnejšimi političnimi spisi. Zadovoljili smo se s spomini naših politikov in z objavo skromnih drobcev njihove korespondence. Urednik Krekovih spisov se torej ni mogel ravnati po že veljavnih domačih vzorcih in se ni mogel okoristiti z izkušnjami drugih izdaj. Razne izdaje naših leposlovcev so mu mogle služiti le kot vzorci, ki jih je moral prilagoditi svojevrstnemu delu politika.

Krekovo delo je silno razsežno: leposlovje, politika, državno in deželno poslanstvo, organiziranje gospodarskega življenja, kmetov in delavcev, časnikarstvo — to je najširši krog javnega dela, kakor ga ni pri nas obsegel nihče pred njim in nihče za njim. Kako urediti ves pisani in tiskani obseg razsežnega dela? Dolenc se je odločil za časovno ureditev in je ločil le pri posameznih zvezkih, torej v omejenem in preglednem razdobju, med leposlov-